

СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС МОТИВАЦІЇ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

MODERN PHILOSOPHICAL AND LEGAL DISCOURSE MOTIVATION OF LEGAL ACTIVITY

Люклян М.Б., аспірантка кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій філософсько-правового осмислення мотивації правової діяльності. Проведене дослідження показує, що сучасний філософсько-правовий дискурс в Україні формується як багатовимірний комплекс, в якому поєднуються теоретичні принципи правової науки та філософії права з практичними даними з поведінкових і соціальних наук. Така інтеграція дозволяє глибше зрозуміти зв'язок між правовими нормами та реальними соціальними процесами, які впливають на поведінку індивідів і діяльність інститутів. Цей дискурс виступає не лише як платформа для теоретичних роздумів, а й як інструмент для вдосконалення правової системи, спрямованої на забезпечення правопорядку, соціальної справедливості та сталого розвитку суспільства.

Одним із важливих аспектів цього дискурсу є вивчення мотиваційних складових правової діяльності. Мотивація не тільки визначає ефективність функціонування правової системи, а й дозволяє виявити механізми, що лежать в основі правомірної поведінки громадян, юридичної професійної діяльності та взаємодії між правовими інститутами і суспільством в цілому. На основі досліджень українських науковців, мотивація правової діяльності розглядається як складова загального правового дискурсу, що сприяє виявленню причинно-наслідкових зв'язків, які стимулюють індивідів і соціальні інституції до дотримання правових норм, їхнього застосування та створення нових законодавчих актів. Це також включає процеси інтеграції законів у реальне життя та забезпечення правової стабільності в умовах швидких соціальних змін.

Зазначено, що дослідження мотиваційних аспектів правової діяльності фокусується на кількох основних напрямках: механізмах правомірної поведінки, етичних і нормативних засадах, соціокультурних детермінантах правосвідомості, а також на ролі індивідуальних і соціальних чинників у формуванні правової відповідальності. Крім того, дискурс включає аналіз впливу глобалізаційних процесів на Україну, трансформацію правових систем в умовах інформаційного суспільства та пошук нових підходів до розуміння правової відповідальності в швидко змінюваному світі.

Ключові слова: філософсько-правовий дискурс, держава, громадянське суспільство, людина та громадянин, права та свободи, мотивація, правова діяльність, правові відносини.

The article is devoted to the study of the current prospects of the philosophical and legal discourse on the motivation of legal activity. Based on the analysis, it is found that the modern Ukrainian philosophical and legal discourse is being formed as a multidimensional research project that combines the theoretical foundations of legal science and philosophy of law with empirical research in behavioral and social sciences. Integration of efforts allows for a deeper understanding of the relationship between legal norms and real social processes that affect human behavior and the functioning of institutions. The discourse is not only a field for theoretical reflection, but also a practical tool for improving the legal system aimed at ensuring social justice, law and order, and sustainable development of society. It is substantiated that an important component of the discourse is the motivational aspects of legal activity, since they not only determine the effectiveness of the legal system, but also help to understand the mechanisms underlying the lawful behavior of citizens, professional legal activity and interaction between legal institutions and society as a whole. The study by Ukrainian scholars of the motivation of legal activity as part of the discourse is aimed at clarifying the cause-and-effect relationships in the formation of a mechanism which encourages individuals and public institutions to comply with law, its application and creation of new legal norms, implementation of laws in real life and ensuring legal stability in the context of dynamic social changes. Therefore, it is stated that scientific research on the motivation of legal activity is concentrated around several key areas: motivational mechanisms of legal activity, including lawful behavior, its ethical and normative foundations, socio-cultural determinants of legal consciousness, and the role of individual and social factors in the formation of legal responsibility. Aspects of the discourse include the impact of globalization processes on Ukraine, the transformation of legal systems in the context of the information society, and the search for new approaches to understanding legal responsibility in the context of a rapidly changing world.

Key words: philosophical and legal discourse, state, civil society, human and citizen, rights and freedoms, motivation, legal activity, legal relations.

Методологія сучасного філософсько-правового дискурсу мотивації правової діяльності є такою, що відповідає вимогам міждисциплінарності, відображає необхідність залучення різних підходів для багатовимірного аналізу мотивації, інтеграції правових, соціальних, етичних і соціальних факторів, що впливають на мотивацію, а також-контекстного аналізу(наприклад, воєнного стану після нападу РФ на Україну). Відтак, в широкому сенсі методологія – це цілісна концепція дослідження, яка включає об'єднання різних підходів для вирішення конкретних завдань, що поставив дослідник. Методологію можна назвати системною рамкою, необхідною для поєднання різних підходів з метою всебічного дослідження мотивації правової діяльності. Суттєву роль у формуванні сучасного дискурсу мотивації правової діяльності відіграє методологія. Дослідниця Антошина І. В. справедливо підкреслює, що методологія визначає ефективність досягнення мети і вирішення поставлених завдань дослідження, «що, в свою чергу, обумовлює досягнення бажаного результату дослідження крізь призму аргументованих та обґрунтованих

них висновків». Вона вказує на триєдину сутність методології, яка спирається на методи, підходи і принципи [1, с. 5].

Необхідно зазначити, що терміни «правова діяльність» та «юридична діяльність», які часто використовуються як синоніми, мають різний зміст. Правова діяльність охоплює всі форми діяльності, пов'язані з реалізацією, забезпеченням та дотриманням правових норм. Вона включає не тільки професійну діяльність фахівців (наприклад, юристів чи суддів), але й будь-які правомірні дії, що виконуються громадянами, організаціями або державними структурами. В свою чергу, юридична діяльність є підгалуззю правової діяльності, яка зосереджена на професійному використанні правових знань і навичок, зокрема, адвокатами, судьями, нотаріусами тощо. Це включає складання і використання юридичних документів, ведення судових процесів, надання правових консультацій і виконання інших завдань, що вимагають спеціалізованої правової освіти. Таким чином, юридична діяльність є частиною більш широкої категорії правової діяльності.

Загалом, проблемними питаннями правової діяльності та її зв'язку з правовим мисленням, правовим досвідом, правотворчою діяльністю та іншими аспектами права займаються дослідники І. Андришко [2], В. Анохін [3], О. Гринь [4], І. Настасяк [5], В. Риндюк [6] та інші. Аналізуючи співвідношення правової і юридичної діяльності, дослідниця І. Настасяк звертає увагу на те, що «юридична діяльність» є вузькоспеціалізованим поняттям, характерним для «заформалізованих, високоцентралізованих правових систем» і його використання не відповідає вимогам сучасної науки щодо критеріїв типологізації та ідентифікації сучасних систем світу. Натомість «правова діяльність» є лише допомагає зробити це, але й забезпечує об'єктивні результати наукового аналізу «особливо в контексті комунікації та правової взаємодії суб'єктів права» [5, с. 28]. Врешті, правову діяльність можна визначити як систематичну, організовану діяльність суб'єктів, спрямовану на створення, реалізацію, застосування та охорону правових норм і правовідносин у суспільстві. Правова діяльність охоплює різні форми практичної роботи, спрямованої на функціонування права, та його застосування, але вона не є самим правом як таким.

Мотивація правової діяльності є частиною загального правового регулювання, що впливає на поведінку кожної особи, формуючи правову культуру і правосвідомість суспільства. Мотивація правової діяльності визначає, як юридична система сприяє правомірній поведінці громадян. На прикладі мотиваційної діяльності правоохоронців низкою авторів досліджувалися рушійні сили поведінки та діяльності особистості фахівця галузі. Так, наприклад, Т. Матієнко акцентує на динаміці мотивації «як індикатора змін у суспільних відносинах» і, в той же час, – показника професійного самовдосконалення; аналізує причини, що призводять до демотивації і зниження стандартів і результатів їх професійного розвитку [7, с. 110–112]. На мою думку, вдалою є типологізація професійного вибору, яку дослідник П. Макаренко пов'язує з професійною самоідентифікацією у майбутніх фахівців органів внутрішніх справ [8, с. 251–254]. Переконана в тому, вона може бути адаптована до аналізу мотиваційних механізмів у виборі майбутньої професії іншими представниками правової галузі, адже запропоновані дослідником п'ять типів мотивації з погляду вибору професії є цікавим матеріалом для вивчення світогляду і правомірної поведінки осіб, які претендують займатися іншими видами юридичної діяльності.

У загальному ж методологія сучасного філософсько-правового дискурсу мотивації правової діяльності є багатогранною і інтегрує правові, політичні, соціологічні, психологічні та етичні компоненти. Цю думку спробую обґрунтувати у подальшому викладенні матеріалу з точки зору міждисциплінарного підходу. Розпочнемо з соціології права, яка є потрібною для дослідження правових норм та їх проявів у різних видах соціальних відносин як факторів впливу на мотивацію поведінки громадян у дотриманні або порушенні закону. Одним із таких факторів є соціальні санкції, тобто позитивні чи негативні наслідки, що спонукають індивідів до правомірної поведінки та відвертають їх від протиправної діяльності. Крім того, мотивація вивчається крізь призму інтересів соціальних груп і суспільних інститутів, які впливають на формування правової свідомості та поведінки.

Під кутом зору психологічної науки аналіз мотивів правової діяльності відбувається на основі дослідження внутрішніх психологічних процесів, які дозволяють глибше зрозуміти індивідуальну мотивацію на основі, наприклад, її прагнення до справедливості, потреби в безпеці, бажанні уникнути покарання або ж отримати винагороду.

У рамках когнітивної психології розкриваються уявлення людини про право, процеси прийняття рішення та вплив емоцій на правову поведінку. У цьому контексті варто згадати про важливість вивчення підсвідомих моти-

вацій правової діяльності, які проявляються у конфлікті між бажанням задоволення власних інтересів і необхідністю дотримуватися правових норм суспільства.

І, нарешті, мотивація правової діяльності не може бути повністю зрозумілою без врахування етичних компонентів. Правнична етика вивчає моральні засади, що формують правові норми, і те, як ці засади впливають на мотивацію професійної діяльності, а також спонукають індивідів дотримуватися добросесної поведінки. Тут доцільно згадати концепцію «правильної поведінки», що формується на основі внутрішнього відчуття справедливості та обов'язку. У рамках теорії Канта, наприклад, дія відповідно до морального обов'язку має вищу мотиваційну силу, ніж страх перед покаранням або прагнення до винагороди.

Якщо звузити межі філософсько-правового дискурсу до вивчення мотивації правової діяльності, то варто згадати методологічний потенціал, який містить нормативний, емпіричний, порівняльний та феноменологічний аналізи.

Нормативний (позитивістський) підхід у дослідженні мотивації правової діяльності підкреслює роль юридичних норм, етичних принципів і цінностей, які формують основи правомірної поведінки та регулюють діяльність осіб, залучених у правову сферу. Центром уваги в ньому є питання про те, яким чином норми права впливають на мотивацію суб'єктів права та як ці норми забезпечують узгодженість між правовими обов'язками і реальними діями людей. Отже, право це, насамперед, система норм, що диктує правила поведінки, обов'язкові для виконання. Вони(норми) задають стандарти правомірної поведінки та формують очікувані моделі поведінки суб'єктів. З точки зору нормативного підходу мотивація правової діяльності полягає в тому, що індивіди діють згідно з правовими приписами через усвідомлення їх обов'язковості, страх санкцій або бажання дотримуватися соціальних стандартів. Разом із тим, прихильники нормативізму вважають, що правові норми ґрунтуються на етичних і моральних принципах, які виступають додатковими мотиваторами для правомірної поведінки. Наприклад, ідеї справедливості, відповідальності та захисту прав людини є етичними основами, що надають правовим нормам моральну вагу. Вони впливають на правосвідомість людей, формуючи мотивацію дотримуватися закону не лише через страх покарання, а й переконаність у правильності та доцільності законів.

У своїй основі нормативний підхід тісно пов'язаний із формальною юриспруденцією, предметом якої є правові норми як систематизовані і структуровані правила, що забезпечують регулювання суспільних відносин. І в першому, і в другому випадку в центрі уваги знаходяться формальні аспекти законодавства, такі як визначеність, обов'язковість і можливість застосування правових норм. Вони впливають на детермінацію мотивації правової діяльності, яка безпосередньо залежить від того, наскільки чітко правові норми визначені, як вони можуть бути інтерпретовані та застосовані на практиці. Щодо соціальних наслідків нормативізму, то важливим є визначення ним ролі інституту правової відповідальності та впливу на формування мотивації правових норм, а також – роль і вплив санкцій у цьому процесі. Водночас, недоліком даного підходу є фокусування виключно на формальних аспектах правової діяльності без врахування психологічних, соціальних та культурних чинників, які також відіграють важливу роль у формуванні мотивації правомірної поведінки.

Наступний підхід, без якого не може обійтися аналіз окресленої у цьому підрозділі проблеми, тобто дослідження мотивації правової діяльності в межах філософсько-правового дискурсу, має назву емпіричного. Предметом його вивчення є реальні практики, поведінкові моделі та досвід правових суб'єктів, які дотримуються чи порушують правові норми. На відміну від нормативного підходу, зосередженого на аналізі юридичних норм і їх внутрішньої логіки, емпіричний підхід використовує наукові

методи збору та аналізу даних про фактичну поведінку індивідів і груп у правовій сфері. Це дозволяє дослідникам отримати більш повне уявлення про характер мотивації індивідів до дотримання або порушення правових норм у межах професійної діяльності, з'ясувати, як соціальні, економічні та психологічні фактори впливають на неї. За допомогою емпіричного підходу вивчається реальна поведінка суб'єктів права через використання таких методів, як опитування, інтерв'ю, спостереження та експерименти. Названі методи дозволяють оцінити, наскільки поведінка індивідів відповідає правовим нормам, які фактори впливають на рішення дотримуватися правових норм, які саме мотиваційні механізми вступають у дію в конкретних ситуаціях. Наприклад, коли йдеться про рівень освіти, соціально-економічний статус, культурні традиції, суспільні норми тощо. Емпіричний підхід також враховує психологічні чинники, які впливають на правову мотивацію, наприклад, на основі теорій поведінкової психології, когнітивних упереджень, емоційної реакції на правові санкції чи заохочення, а також - ролі переконань та очікувань у правовій діяльності. Психологічні експерименти можуть виявляти, як люди сприймають правові норми, що для них є необхідним у процесі прийняття правових рішень, а також - внутрішні мотиваційні установок, керуючих поведінкою працівників юридичної сфери. Важливою складовою емпіричного підходу є вивчення застосування правових норм на практиці, тобто аналіз роботи судової системи, показників ефективності і удосконалення механізмів правового регулювання. Зокрема, аналіз статистичних даних стосовно судових рішень, вивчення роботи правоохоронних органів, збирання даних про ефективність різних видів санкцій і дію правових інструментів. Перелічені та інші види емпіричної роботи дозволяють виявити прогалини в правозастосуванні та зрозуміти, якими методами можна впливати на мотивацію правомірної поведінки. До компетенції емпіричного підходу відносяться дослідження правосвідомості, іншими словами, механізмів сприйняття індивідами права, його обов'язковості і справедливості. Опитування та соціологічні дослідження можуть виявити рівень довіри до правових інститутів, сприйняття ефективності законів, а також наскільки громадяни схильні до самостійного виконання законів або ж, навпаки, залежать від примусу з боку держави, що дозволяє зібрати дані про те, як різні чинники, а саме, економічні, соціальні, психологічні, впливають на мотивацію дотримання правових норм.

Преваги емпіричного підходу полягають у тому, що він базується на реальних фактах і даних, що робить результати досліджень релевантними для правозастосування. Цей підхід можна розглядати як доповнення нормативного підходу, на відміну від якого, він максимально наближений до реальної поведінки людей, дозволяє отримати більш повне розуміння механізмів та факторів впливу на мотивацію прийняття правових рішень. Результати емпіричних досліджень використовуються для вдосконалення законодавства, підвищення ефективності правових інститутів і розробки нових стимулів для правомірної поведінки. Разом із тим, емпіричний підхід має певні недоліки, пов'язані з потребою використання значних ресурсів для збору та аналізу даних. Крім того, без зв'язку з вивченням теоретичних та філософських аспектів правової діяльності, використання виключно емпіричних даних обмежує можливість генералізації результатів.

Порівняльний та феноменологічний підходи до розуміння мотивації правової діяльності є важливими складовими сучасної науки, що пропонують різні перспективи на осмислення мотивації правової діяльності. Порівняльний підхід акцентує увагу на вивченні різних правових систем, традицій та практик з метою виявлення спільних рис і відмінностей у мотивації правової діяльності в різних правових культурах, що дозволяє зрозуміти специфіку правової

діяльності в різних суспільствах. Зокрема, питання про те, як правові системи впливають на формування мотивації правової діяльності в різних правових сім'ях, які елементи мотивації є загальними для різних правових систем, а які мають культурно-специфічний характер. По суті, йдеться про вивчення впливу соціального, політичного, економічного та культурного контексту на мотивацію правової діяльності. Порівняння правових систем дозволяє виявити сильні та слабкі сторони окремих правових моделей і на основі цього запропонувати зміни в законодавстві для підвищення ефективності правової діяльності. Отже, у рамках даного підходу мотивація правової діяльності розглядається крізь призму порівняння правових норм, інститутів і правозастосування в різних країнах, що дозволяє глибше зрозуміти правову культуру, на яку орієнтуються фахівці у своїй діяльності.

Для філософсько-правового дискурсу феноменологічний підхід є традиційно актуальним, адже у вивченні мотивації правової діяльності він зосереджується на суб'єктивному досвіді, інтенціональності та особистісному сприйнятті права. У центрі феноменологічного підходу – індивідуальний досвід і з'ясування механізму взаємодії представників юридичних професій із правовими нормами. Згідно феноменології досвід правозастосування не є механічним застосуванням норм. Натомість він «проживається» і залежить від особистого досвіду та соціального середовища. У контексті правозастосування йдеться про те, як учасники правових процесів (судді, юристи, громадяни) сприймають і інтерпретують правові норми та застосовують їх на практиці. Перевагами використання феноменологічного підходу у вивченні мотивації правової поведінки є залученість до глибинних механізмів внутрішньої мотивації, намірів і цінностей, у тому числі морально-етичного характеру, які спонукають до виконання професійних обов'язків у сфері правової діяльності.

Підводячи підсумок розгляду наявних підходів стосовно вивчення мотивації правової діяльності у межах філософсько-правового дискурсу, звернемо увагу на відмінність між вище згадуваними порівняльним і феноменологічним підходами. У першому випадку (порівняльний підхід) вивчення мотивації правової діяльності важливим є контекст культурних відмінностей, натомість у другому випадку (феноменологічний підхід), йдеться про суб'єктивний досвід та особистісне сприйняття права представниками юридичних професій. Зазначимо, що обидва підходи є цінними для всебічного розуміння мотивації правової діяльності, оскільки вони взаємодоповнюються і відкривають різні аспекти мотивації правової діяльності.

У умовах правового введення воєнного стану, вивчення методологічних прийомів аналізу мотивації правової діяльності має певні особливості і на цій основі потребує більшої уваги безпосередньо до правозастосування, забезпечення правопорядку та гарантії прав людини в умовах підвищеної небезпеки. Актуальним стає включення у проблематику мотивації правової діяльності питань національної безпеки і напрацювання відповідної методології її аналізу. Крім того, на тлі патріотичних настроїв серед українських громадян, підвищується роль мотиваційних чинників ідеологічного та морально-етичного характеру, які також потребують узагальнення. Зміни потрібні і тоді, коли йдеться про моральну сторону правових рішень, адже в часі війни відбуваються певні зрушення у правових інституціях та механізмах правозастосування, наприклад, в умовах посилення контролю держави та часткового обмеження прав людини. У філософському контексті мотивація може бути зумовлена моральними переконаннями індивіда, що впливають на його ставлення до права як інструмента справедливості. Відповідно до цього, особи можуть бути мотивовані діяти відповідно до закону не лише через страх перед покаранням, але й через власний моральний обов'язок і моральну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антошина І. В. Інформаційна влада публічної адміністрації: вплив глобальних тенденцій. *Lex Portus*. 2019. № 5. С. 77–92. <https://doi.org/10.26886/2524-101X.5.2019.5>
2. Андришко І. Я. Правове мислення у різновидах правової діяльності: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. 20 с.
3. Анохін В. О. Юридична діяльність як різновид правової роботи. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія Право. 2022. № 1(4). С. 65–72. <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2022-1-4-7>
4. Борщевський В. І., Гринь О. Д. Правовий досвід в юридичній діяльності: загальнотеоретичний аспект. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 10–16. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.37.184839>
5. Настасяк І. Загальнотеоретичний аналіз правової діяльності(в контексті дослідження правової системи). *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 33(5). С. 24–28.
6. Риндюк В. Правотворчість як вид юридичної діяльності: праксеологічний аспект. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. Вип. 4(44). С. 137–142. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199747](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199747)
7. Матієнко Т. В. Особливості мотивації професійної діяльності правоохоронців. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2019. № 2. С. 109–113.
8. Макаренко П. В. Взаємозв'язок типу мотивації професійного вибору з професійною самоідентифікацією у майбутніх фахівців органів внутрішніх справ. *Наукові записки Харківського військового університету*. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. 2001. Вип. X. С. 250–255.